

FETHİYE ALARA DÜZ DOKUMALARI

FETHİYE ALARA FLATWEAVINGS

Doç. Dr. Filiz. N. ÖLMEZ¹, Doç. Dr. Sema ETİKAN²

ÖZET

Fethiye, zengin düz dokuma kültürü içerisinde kendine özgü renk, motif ve desen özelliği ile ayrı bir yer edinmiş olan önemli bir dokumacılık merkezidir. Yörede geleneksel olarak kilim, cicim ve zili tekniği ile yaygı, seccade, namazlağı, heybe, torba, çuval, çul gibi farklı kullanım amaçları için düz dokumalar üretilmektedir. Yöre halkı düz dokumaları kilim olarak adlandırmaktadır. Eldirek (kırmızı kilim) kilimi, Seydiler kilimi, aynalı kilim, sarı namazlağı (deli zili), yantırlı kilim, karaçul ve alaçul yörenin önemli dokumalarıdır. Bu çalışmada, yörenin düz dokuma geleneğini oluşturan dokumalar arasında yer alan alara dokumalarının boyut, dokuma tekniği, renk, motif ve desen özellikleri yönünden incelenmesi amaçlanmıştır. Yaygı, seccade ve namazlağı olarak dokunan alara dokumalarında geçmişte yün ve deve yünü kullanılmakta iken günümüzde yün ve pamuk ipliği kullanımı yaygınlaşmıştır. Dokuyucular çoğunlukla ipliklerini hazır, boyanmış olarak satın almakta, ya da dokuma ipliklerini kendileri boyamaktadırlar. *Goraf* da denilen deve yünü renkli çubuklar ve bunların arasında yer alan renkli çubukların üzerinde cicim tekniği ile dokunmuş motifler yer almaktadır. *Yoz pıtrak*, *göbekli pıtrak*, *kurbağacık*, *devetabanı*, *sığır sidiği* gibi motifler alara kilimlerde sıklıkla görülen motiflerdir. Seyrek cicim teknikli motiflerin yer aldığı dokumalar *yanişlı alara* olarak adlandırılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Fethiye, alara, düz dokuma, kilim, cicim

ABSTRACT

Fethiye has placed separately in our rich flat weaving culture with its typical color, motif and pattern features and has an important textile manufacturing center. In the area flat weavings are traditionally manufactured with kilim, jejim and sili techniques for different uses, such as sackcloth, beam, prayer rugs, prayers, saddlebags, bags, sacks, sackcloth. The local calls flat weavings as kilim with a general statement. Eldirek (red kilim) kilim, Seydiler kilim, mirrored kilim, yellow prayer rug (crazy sili), yantırlı kilim, black sackcloth and ala sackcloth are important flat weavings of Fethiye. In this study, it was aimed to examine alara weavings that taken the place between these weavings that forms the tradition of flat weavings of this region in terms of size, weaving techniques, colors, motif, design and pattern characteristics. Wool and camel wool used in the past in Alara kilims woven as beam, prayer rugs and prayer while wool and cotton yarn usage has become widespread nowadays. Weavers have mostly bought own yarns dyed and as ready to use. Some weavers have dyed weaving yarns themselves. *Gorafe* called the camel wool colored bars and on the

¹ Doç Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, fnozan@hotmail.com

² Doç Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, semaetikan@myynet.com

the colored bars between them motifs appear woven with the jejim technique. Such as *Yoz pıtrak*, *göbekli pıtrak*, *kurbağacık*, *devetabanı*, *sığır sidiği* motifs are frequently seen motifs in alara kilims. Weavings woven with rare jejim technique are called *yanışlı alara*.

Key words: Fethiye, alara, flat weaving, kilim, jejim

1. GİRİŞ

Düz dokumacılık, ülkemizde kırsal kesimde yaygın ve etkin bir şekilde uğraşılan eski dokuma işlerinden ve köy el sanatlarından biridir. Düz dokumalar örtü ve yaygı olarak kullanılan, yün malzeme ve kendine özgü tekniklerle yapılan, renkli, desenli, kalın fakat halıdan daha ince ve tüysüz dokumalardır. Başlıca düz dokuma teknikleri, cicim, zili, sumak ve kilimdir. Düz dokumalar, genellikle köy evlerinde ve çadırlarında yere veya sedir üzerine serilerek yaygı olarak kullanıldığı gibi, çeşitli amaçlı çuval, heybe, ekmek mendili, sargı dokuması, torba, çul, son yılların şehir hayatında ev, otel, büro gibi yerlerde dekoratif bir unsur olarak da kullanılmaktadır. Düz dokumacılık gerek dokunduğu bölgenin özelliklerini taşıması, kültür değerlerini yansıtmaması, gerekse dokunduğu bölgeye ekonomik katkıda bulunması açısından önemlidir. Maddi kültürün en nadide örneklerini oluşturan düz dokumalar kolay öğrenilen el sanatlarından olmasının yanı sıra kullanım yeri ve fonksiyonunun çok geniş olması bakımından da önem taşımaktadır.

Düz dokumacılığın azalarak sürdürüldüğü önemli yörelerden biri de Fethiye'dir. Anadolu'nun güney batısında, Ege Bölgesinde yer alan Fethiye, Muğla iline bağlıdır ve ilin en büyük ilçesidir. 27 Ocak 2012 tarihinde açıklanan sonuçlara göre de; nüfusu 192.886'dır.

Antik çağlardaki adı Telmessos olan Fethiye, Likya uygarlığı döneminde batıda Karya sınırındaki en önemli kent olmuştur. Kent Roma işgaline girince *uzak diyar* anlamına gelen Meğri (Makri) adıyla anılmıştır.1282 yılında Mentеше Beyliği, 1424 yılında ise Osmanlı topraklarına katılmıştır. 1934 yılında kentin ismi şehit pilot Fethi Bey'in anısına Fethiye olarak değiştirilmiştir. Bugün Fethiye, doğa güzellikleri, tarihi ve turistik önemi ile olduğu kadar kültürel zenginliği ile de dikkati çekmektedir (Merçil, 1985: 392, Sanıbelli, 1994: 383-390, Uykucu, 1983: 243)

Fethiye İlçesinde, geçmişi 17. yüzyıla dayandırılan halı dokumacılığı ile sadece Kaya köy'de uğraşılmaktadır (Anonim 1999, Etikan, 2002:84). Düz dokumacılık ise ilçenin başta yayla köyleri olmak üzere hemen her köyünde sürdürülmektedir. Eldirek, Seydiler, Atlıdere, Seki, Dodurga, Arsa köy düz dokumacılığın az da olsa devam ettirildiği önemli yerleşim merkezlerinden bazılarıdır. Yörede kilim, cicim ve zili teknikli dokumalar bulunmaktadır. Bu tekniklerden bazılarının bir arada kullanıldığı dokumalarda görülmektedir (Çelik, 2004:137, Deniz, 2000:123, Etikan, 2005:5)

Fethiye İlçesinde en çok taban boyutu olmak üzere kelle ve yolluk boyutlarında yaygılar, seccadeler, farklı amaçlar için kullanılmak üzere heybe ve torbalar dokunmaktadır. Atkı, çözü ve desen ipliklerinde yün iplik kullanılan dokumalarda; kilim, cicim ve zili teknikleri kullanılmakta, bazı dokumalarda da bu teknikler bir arada yer almaktadır. Fethiye ilçesinde tüm düz dokumalar kilim olarak adlandırılmaktadır.

Fethiye düz dokumalarında desenler ya motiflerin tekrarı ile ya da iç içe büyütme suretiyle oluşturulmaktadır. Yörede motife *ala* adı verilmektedir. Çoğunun zemininde kırmızı rengin yaygın olduğu bu dokumalar genellikle koyu renklidir. Düz kilimlerde iç içe geçmiş eşkenar dörtgen şeklindeki motiflerin tekrarı sıklıkla görülmektedir. Bu eşkenar dörtgenlere, köylere göre değişmekle birlikte *zini*, *kilim alası* ya da *farda* adı verilmektedir. Eşkenar dörtgenlerin zeminde yer alan sayısına göre de kilimler iki zinili, üç zinili olarak adlandırılmaktadır. Ziniler tırnak adı verilen parmak motifleri ile çevrelenmekte, parmak motiflerinin tek ya da çift taraflı olmasına göre de bu bordürlere tek tırnaklı ya da çift tırnaklı denilmektedir. Yörede düz kilimlerden başka cicim ve zili teknikli düz dokumalar da üretilmektedir. Alara, alaçul, sarı namazlağı, aynalı kilim bu dokumalardan bazılarıdır. Yoz pıtrak, göbekli pıtrak, sığır sidiği, eğri demir, deli zili, çengel, kurbağacık, koyungözü, yıldız, ıssıran, eğri yanış, cicim ve zili teknikli dokumalarda yaygın olarak yer alan motiflerden bazılarıdır.

Bu çalışmada, yörenin düz dokuma geleneğini oluşturan dokumalar arasında yer alan ve Seki, Kemer, Seydiler, Atlıdere, Eldirek, Boğalar, Esenköy, Kayabaşı, Dodurga, Arsaköy, Kadıköy gibi birçok köyünde dokunan alara düz dokumalarının, halk arasındaki ismiyle alara kilimlerinin boyut, dokuma tekniği, renk, motif ve desen özellikleri yönünden incelenerek, belgelenmesi ve tanıtılması amaçlanmıştır. Fethiye yöresi alara düz dokumalarında çeşitli teknikler kullanılıyor olmasına rağmen halk arasında **alara kilim** olarak tabir edildiği için makale metni içerisinde bu yerel tabir kullanılmıştır.

2. DOKUMADA KULLANILAN ARAÇ-GEREÇLER

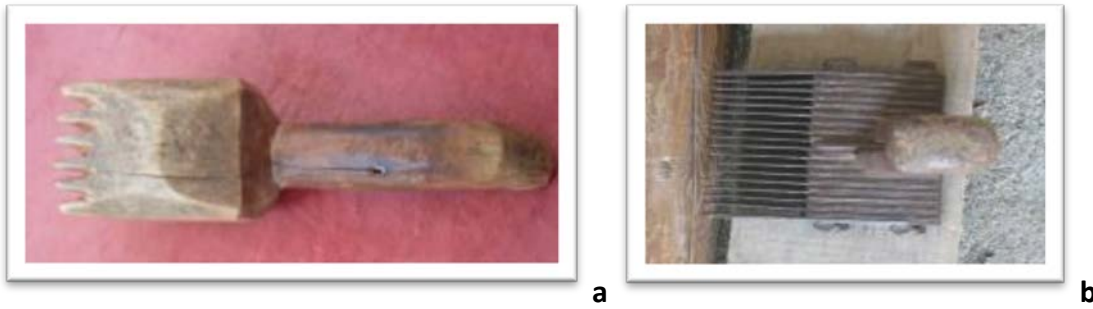
Yörede düz dokumacılıkta kullanılan araçlar; ıstar tezgâh, ve kirkittir. Istar tezgâh çözülerin sarıldığı alt ve üst levent, çözülerin alt ve üst kısma ayrılmasını sağlayan gücü sopası (gücü demiri), çözülerin arasına yerleştirilen varan gelen, gücüye sarılan çapraz çözü tellerinin bir hizada durmasını sağlayan gücü ağacı ve iki yan direktten meydana gelen bir

araçtır. Fethiye ilçesinde ahşap dikey tezgâhlar kullanılmakta ve yörede tezgahakilim ağacı adı verilmektedir. Yine yörede alt ve üst leventlere ok, yan ahşap direklere de yan ağaç ya da dik ağaç denilmektedir. Bu tezgâhlar sarma tip dokuma tezgâhlarıdır (Şekil 1).

Şekil 1. Istar tezgah (kilim ağacı) (Ümmügülsüm Çelik, Fethiye/Eldirek, 2010)

Dokuma sırasında çözümlerin arasından, dokumanın enine geçirilen atkılar döverek sıkıştırmaya yarayan demirden yapılmış dişli bir alet olan kirkitin, Fethiye’de daha çok ahşap olanları kullanılmaktadır. Yörede kirkite *tarak* adı verilmektedir (Şekil 2). Bazı dokumacılar kirkite kullanmamakta, desen ipliklerinin sıkıştırılması işlemini el yardımı ile yapmaktadırlar.

Şekil 2. Yörede kullanılan ahşap ve metal kirkite örnekleri; a. Ahşap kirkite, Halime Kendirli, Fethiye/Seki, 2010, b. Metal kirkite, Arife Leylek, Fethiye/ Kadıköy, 2010

3. İPLİK HAZIRLAMA VE BOYAMA

Fethiye ilçesinde alara kilimlerin dokunmasında kullanılan atkı ve desen iplikleri yün, çözümler iplikleri ise genellikle pamuktur. Eski dokumalar arasında atkı, çözümler ve desen

ipliklerinin tamamının yün olduğu örnekler de görülmektedir. Ayrıca geçmişte atkı ipliği olarak yün ile birlikte deve yünün de kullanıldığı ve bu nedenle alara kilimlere *deve yünü kilim* (*devetüyü kilim*) adı verildiği de dokumacılar tarafından ifade edilmektedir. Günümüzde yeteri kadar bulunamadığı için deve yününün kullanımı bırakılmış, deve yünü kullanılması gereken yerlerde bitkisel boylarla bu rengeboyanmış yün ipliklerin kullanımı yaygınlaşmıştır.

Dokumacılar genellikle ipliklerini hazır boyanmış şekilde satın alarak kullanmakta, bazı dokumacılar ise kendileri boyamaktadırlar. Boyama işlemi kimyasal ve doğal boylar bir arada kullanılarak yapılmaktadır. Kimyasal boya olarak piyasada hazır olarak satılan ve dokumacılar tarafından *toz* ve *pul* boya adı verilen boylar, doğal boya olarak ise bitkiler kullanılmaktadır. Dokumalarında kullandıkları renkleri, yıllardır tecrübeleri ile oluşturdukları geleneksel reçeteleri uygulayarak elde etmektedirler.

Yörede ipliklerin boyanmasında, ceviz kabuğu ve yaprağı, asma yaprağı, sütleğen, soğan kabuğu, kavak ağacı kabuğu, serkele (mor çiçekli bir bitki), palamut, badem yaprağı, karamuk kökü yaygın olarak kullanılan bitkilerdir. Boyama reçetelerinde bitkilerle beraber kimyasal boylar da yer almakta, bazen ana boyar madde kimyasal boya olabilmektedir.

İpliklere boyanmadan önce *faşillama* ya da *acımıklama* adı verilen bir işlem yapılmaktadır. Elde edilen rengin parlak olması ve solmaması amacıyla yapılan bu işleme göre iplikler, turunç ya da limon kabuğu doğranmış su içerisinde 15 dakika kadar kaynatılmakta ve sonrasında bu sudan alınarak hazırlanmış ekstrakt içerisinde boyanmaktadır. Faşillama/acımıklama işlemi ile boyamaya hazır hale getirilen iplikler sütleğen, asma yaprağı, karamık kökü, badem yaprağı gibi bitkilerle sarıya boyanmakta ve daha sonra hangi renge boyanacak ise o renk kimyasal boya ile boyama işlemine devam edilmektedir. Şap ya da tuz ise boyama işlemi sırasında ilave edilmekte ve her boyamada kullanılmaktadır. Yörenin geleneksel renkleri olan sarı; sütleğen, asma yaprağı, karamık kökü, badem yaprağı gibi bitkilerden, deve yünü; ceviz kabuğu, yaprakları, serkele ve palamut kozalağından, gök mavi ve çömlek yeşili; bazı organik çözücülerin (kına, arpa, kahve, sarımsak, kül vb.) yardımı ile kimyasal boya (pul boya) kullanılarak bir tür mayalama yöntemi ile yeşil; asma yaprağı ve kimyasal boyanın beraber kullanımı ile kırmızı (al), bordo (kırmızı), koyu kırmızı (kızıl/ bordo), turuncu (kınalı sarı) ve siyah; kimyasal boylarla boyanarak elde edilmektedir.

4. DOKUMA İŞLEMİ

Dokuma işleminin ilk aşaması çözgü çözmektir. Yörede çözgü sarmalı tip tezgah kullanılması nedeniyle tezgah üzerinde değil ayrı bir yerde çözülmektedir. Çözgü çözmeye başlamadan önce, çözme esnasında ihtiyaç duyulacak yeteri kadar çözgü ipliği, şerit metre, kalem, keser, pamuk iplik ve takoz gibi her türlü araç-gereç çözücünün iş esnasında çözgüyü bırakıp ayrılmaması için önceden tezgâhın yanına hazırlanmaktadır. Çözgü çözmek için boş bir alana iki demir kazık çakılmakta ve iki kazık arasındaki mesafe dokunacak olan ürünün boyuna yani çözgü ipliğinin uzunluğuna göre belirlenmekte ve çözgü ipliği ile sekiz rakamı yapacak şekilde hareket ettirilerek kazıklara sarılmaktadır. Çözgü ancak üç kişi ile hazırlanmakta, bir kişi iplikleri çözgü demirine usulüne uygun sararken diğer iki kişi çözgü ipliğinin başlarına zincir atarak bağlama işlemini yapmaktadır. Yörede bu işlem *dıdılmak* olarak adlandırılmaktadır. İstenilen çözgü teli sayısına ulaşıldığında çözgü çözme işlemi tamamlanmaktadır.

Daha sonra, hazırlanan çözgünün tezgâha aktarılması için iki demir çubuk çözgülerin arasından geçirilmekte ve bu demir çubuklardan biri üst leventteki yarığa yerleştirilmektedir. Aynı şekilde alt kısımdaki demir çubuk da alt leventteki yarığa yerleştirilmekte ve çözgü ipliklerinin gerginlikleri ayarlanarak düzeltilmektedir.

Çözgü tezgaha geçirildikten sonra gücü bağlama işlemine geçilmektedir. Dokuma işlemi için gerekli olan çaprazlığı oluşturmak amacıyla, sağ taraftan başlamak üzere çözgü telleri biri öne biri arkaya bırakılarak ayrılmakta ve önde kalanlar gücü tahtası üzerine usulüne uygun olarak bağlanmaktadır. Gücü tahtasına *kücü* ya da *kücü değneği* gücü bağlamaya da *kücülemek* denilmektedir. Gücü bağlama işleminden sonra çözgü tellerinin yarısı önde yarısı arkada kalacak şekilde gücü tahtasının üst kısmına varangelen ağacı geçirilir. Varangelen ağacı da yörede *gelen varan* olarak adlandırılmaktadır. Dokumacılar bazen gücü tahtasını kullanmamakta, gücü bağlama işlemini 10 cm boyunda 1 cm çapında yuvarlak ahşap çubuklara çözgü tellerini gruplar halinde bağlayarak uygulamaktadırlar.

Dokumaya başlamadan önce çözgü telleri çift alınarak en az iki sıra olmak üzere atkı ipliği ile zincir örgü yapılmaktadır. Sonra üzerine birkaç cm dokumada kullanılan renklerden bir ya da birkaç renk ile çubuklar oluşturacak şekilde kilim dokuma yapılmaktadır. Bu birkaç cm' lik dokumaya *etek* adı verilmektedir.

Etek örgü tamamlandıktan sonra orta zeminin dokunmasına geçilmektedir. Alara dokumalarda zemin düz kilim ve seyrek motifli cicim dokuma tekniği ile oluşturulmaktadır.

Dokuma işlemi tamamlandıktan sonra tekrar istenilen ende etek örgü yapılmaktadır. Biten dokumalar uygun saçak uzunluğu bırakılarak kesilmekte ve tezgâhtan çıkarılmaktadır. Dokumacılar tezgâhtan alınan dokumalara bitirme işlemi olarak kuru süpürme, silkeleme, saçak örme ve melik örme gibi işlemler uygulamaktadırlar.

Yörede alara dokumalarla çeşitli boyutlarda yaygılar, seccade, namazlağı gibi dokumalar üretilmekte ve bunların yanı sıra bu dokumalarla çuval, torba, heybe gibi kullanım eşyaları da dikilmektedir.

5. ALARA KİLİMLERİN RENK, MOTİF VE DESEN ÖZELLİKLERİ

Alara dokumalarda zemini *goraf* adı verilen renkli çubuklar oluşturmaktadır. Kilimin başlangıç ve bitiş noktasında bu çubuklar daha dar şeritler halinde birkaç sıra yer almaktadır. Dokumanın zemininde yer alan bu renkli çubuklar üzerine seyrek motifli cicim tekniği ile *yoza pıtrak, göbekli pıtrak, kurbağacık, devetabanı, sığır sidiği* gibi motifler dokunmaktadır. Ancak deve yünü renkli çubuklar üzerine motif yerleştirilmemektedir. Bazı alara kilimler sadece düz kilim tekniği ile dokunmakta ve bu kilimlerde yörenin diğer kilimlerinde görülen motiflerin bir kısmı bazen bordürde bazen de orta zeminde yer almaktadır.

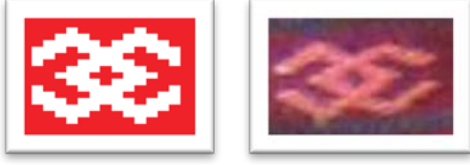
Zeminde yer alan motife göre alara kilimler *yanışlı alara, kenarı tabaklı alara, kenarı parmaklı (tırnaklı) alara, fardalı alara (yarım fardalı alara)* gibi isimler almaktadırlar.

Yanışlı alara olarak bilinen dokumalarda, deve yünü renkli çubukların arasına kırmızı, mavi, lacivert ve yeşil gibi farklı renklerde çubuklar dokunmakta ve deve yünü rengi çubukların dışındaki renkli çubuklara cicim tekniği ile motifler yerleştirilmektedir (Şekil 3). Nadiren bazı örneklerde bu motifler ile beraber zili tekniği kullanılarak dokunmuş motifler de görülmektedir.

Şekil3. Yanışlı alara (Ümmügülsüm Çelik, Fethiye/Eldirek, 2010) ve yüzey şeması

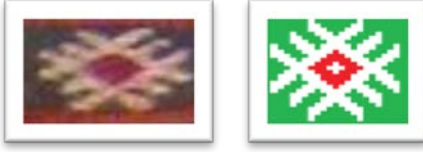
Şekil 3’de verilen örnekte bir yanışlı alara kilim görülmektedir. 1.47x2.65 cm boyutlarında olan bu kilimin atkı iplikleri yün, çözgü iplikleri pamuk, deseni oluşturan üçüncü iplikleri ise yine yündür. Zeminde düz kilim tekniği ile dokunan deve tüyü renkli çubukların yanısıra kırmızı (al), bordo (kırmızı), turuncu (kınalı sarı), koyu yeşil ve siyah renkli çubuklar görülmektedir. Renkli çubukların üzerinde yer alan motiflerde de sarı, mavi, beyaz , pembe, lacivert ve kırmızı renkler kullanılmıştır. Kilimde yer alan bu motifler *kurbağa (kurbağacık)* (Şekil 3a), *deve tabanı (koca yanış, sindi, koç boynuzu)* (Şekil 3b), *göbekli pıtrak (bakırcı)* (Şekil 3c), *yoz pıtrak (beş yanış, küçük pıtrak)* (Şekil 3d) ve *deveboynu (çift çizgi öküz sidiği)* (Şekil 3e) motifleridir.

Şekil 3a. Kurbağacık motifi

Şekil 3b. Deve tabanı (koca yanlış, sindi, koç boynuzu) motifi

Şekil 3c. Göbekli pıtrak (bakırcı) motifi

Şekil 3d. Yoz pıtrak (beş yanlış, küçük pıtrak) motifi

Şekil 3e. Deveboynu (çift çizgi öküz sidiği) motifi

Şekil 4. Yanışlı alara (Ümmügülsüm Çelik, Fethiye/Eldirek, 2010) ve yüzey şeması

Şekil 4’de verilen örnekte de yine bir yanışlı alara kilim görülmektedir. 1.31x2.34 cm boyutlarında olan bu kilimin atkı iplikleri yün, çözgü iplikleri keçi kılı, deseni oluşturan üçüncü iplikleri ise yine yündür. Zeminde düz kilim tekniği ile dokunan deve yünü renkli çubukların yanısıra kırmızı (al), koyu yeşil ve mavi renkli çubuklar görülmektedir. Renkli çubukların üzerinde yer alan motiflerde de turuncu (kınalı sarı), mavi, beyaz ve kırmızı renkler kullanılmıştır. Kilimde yer alan bu motifler *kurbağa (kurbağacık)* (Şekil 4a), *göbekli pıtrak (bakırcı)* (Şekil 4b), *eğri demir (eğri kaşık)* (Şekil 4c), *deveboynu (çift çizgi öküz sidiği)* (Şekil 4d) ve *siğır sidiği* (Şekil 4e) motifleridir.

Şekil 4a. Kurbağa (kurbağacak) motifi

Şekil 4b. Göbekli pıtrak (bakırcı) motifi

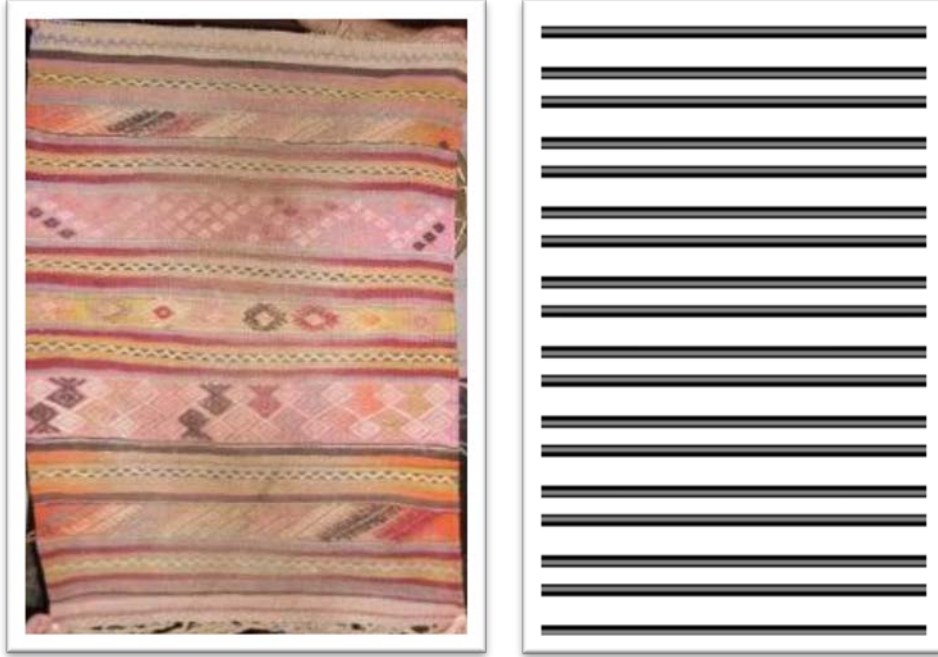
Şekil 4c. Eğri demir (eğri kaşık) motifi

Şekil 4d. Deveboynu (çift çizgi öküz sidiği), aralarda yer alan motif koyungözü motifi

Şekil 4e. Sığır sidiği motifi

Şekil 5. Yanışlı alara (Fethiye/Kerimoğlu Yörük Müzesi 2010) ve yüzey şeması

Şekil 5’de verilen örnek 60 yıllık bir namazlağıdır. 0.78 x1.11 cm boyutlarında olan bu dokumanın atkı, çözgü ve deseni oluşturan üçüncü iplikleri yündür. Zeminde düz kilim tekniği ile deve yünü, kırmızı (al), turuncu (kinalı sarı), yeşil, siyah ve mavi renkli çubuklar dokunmuş, renkli çubukların üzerinde yer alan motiflerde de turuncu (kinalı sarı), mavi, beyaz, siyah, sarı, pembe, yeşil ve kırmızı renkler kullanılmıştır. Kilimde yer alan ve cicim tekniği ile dokunan bu motifler *yel eğdi (tırnacık)* (Şekil 5a), göbekli pıtrak (bakırcı) ve sığır sidiği motifleridir. Zili tekniği ile dokunan motifler ise pembe renkli çubuklar üzerinde yer alan *kafes (deli zili)* (Şekil 5b) ve *koyungözü* (Şekil 5c) motifleridir.

Şekil 5a. Yel eğdi (tırnacık) motifi

Şekil 5b.Kafes (deli zili)motifi

Şekil 5c. Koyungözü motifi

Kenarı tabaklı alara olarak adlandırılan dokumalarda, dokumanın alt ve üst kenarında Fethiye yöresinin düz kilim tekniği ile dokunan Eldirek ve Seydiler kilimi gibi diğer kilimlerinde yer alan ve tabak olarak adlandırılan motifler yer almaktadır.Orta zemin ise yanışlı alara'da olduğu gibi renkli çubuklarla ve cicim motifleri ile oluşturulmaktadır.

Şekil 6. Kenarı tabaklı alara (Ümmügülsüm Çelik, Fethiye/Eldirek, 2010) ve yüzey şeması

Şekil 6'de alara kilimin başka bir çeşiti olan tabaklı alara görülmektedir. 0.58x1.10 cm boyutlarında ve oldukça eski bir örnek olan bu namazlağının atkı iplikleri yün ve deve yünü, çözgü ve desen iplikleri ise yündür. Düz kilim tekniği ile dokunan bu kilimin deve yünü renkli çubukları gerçek deve yününden dokunmuştur. Kırmızı (al), kahverengi ve mavi renkli çubuklar dokunmasında kullanılan diğer renklerdir. Motiflerin oluşturulmasında ise sarı, eflatun, siyah, pembe, mavi, beyaz ve kırmızı renkler kullanılmıştır. Ancak dokumanın eski olması kullanılan renklerin sağlıklı belirlenmesini engellemektedir. Namazlağının başlangıç ve bitiş yerlerinde düz kilim tekniği ile birer sıra *tabak* ve *oturتما* (Şekil 6a, Şekil 6b) motifleri ile *gelin öldüren (ağdırma)* motifi (Şekil 6c) yer almakta, orta zeminde renkli çubukların üzerinde ise *cicim* tekniği ile oluşturulmuş *deve boynu (çift çizgi öküz sidiği)* motifi tek başına yada *koyungözü* motifi ile beraber sıralanmaktadır (Şekil 6d, Şekil 6e).

Şekil 6a. Tabak motifi

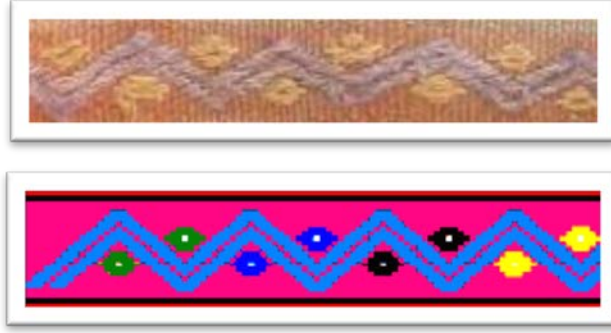
Şekil 6b. Oturtma motifi

Şekil 6c. Gelin öldüren (ağdırma) motifi

Şekil 6d. Deve boynu (çift çizgi öküz sidiği) motifi

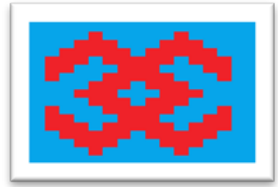
Şekil 6e. Deve boynu (çift çizgi öküz sidiği) motifi koyungözü motifi ile beraber

Alara kilimlerin bir başka çeşidinde cicim motifli renkli çubukların etrafı *parmak* motifi ile çevrenmektedir. Bu tip dokumalar *kenarı parmaklı alara* adını almaktadır. Aynı zamanda parmak motifi ile beraber tabak motiflerinin bir arada yer aldığı örneklerde bulunmaktadır. Bu tip örnekler de *kenarı parmaklı-tabaklı alara* olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca kilimler parmak motiflerinin tek ya da karşılıklı yer almasına göre de tek parmaklı (tek tırnaklı) veya çift parmaklı (çift tırnaklı) olarak sınıflandırılmaktadırlar.

Şekil 7. Kenarı parmaklı alara (tek tırnaklı) (Ümmügülsüm Çelik, Fethiye/Eldirek, 2010) ve yüzey şeması

Şekil 7'da kenarı parmaklı alara kilime bir örnek görülmektedir. 0.62x1.29 cm boyutlarında olan bu namazlağının atkı iplikleri yün, çözgü iplikleri pamuk ve desen iplikleri ise yine yündür. Orta zeminde düz kilim tekniği ile dokunmuş deveyünü, kırmızı (al), bordo (kırmızı) ve mavi renkli çubuklar yer almakta ve çubuklar üzerinde siyah, kırmızı (al), bordo (kırmızı), turuncu (kinalı sarı), beyaz ve mavi renklerde cicim tekniği ile oluşturulmuş *kurbağa (kurbağacık)* (Şekil 7a), ve yoz pıtrak (beş yanlış, küçük pıtrak) (Şekil 7b) motifleri bulunmaktadır. Bu renkli çubukların iki uzun kenarında ise içten dışa doğru sırasıyla *deve boynu* (Şekil 7c) ve tek taraflı olarak *parmak* (Şekil 7d) motifleri yer almaktadır.

Şekil 7a. Kurbağa (kurbağacık) motifi

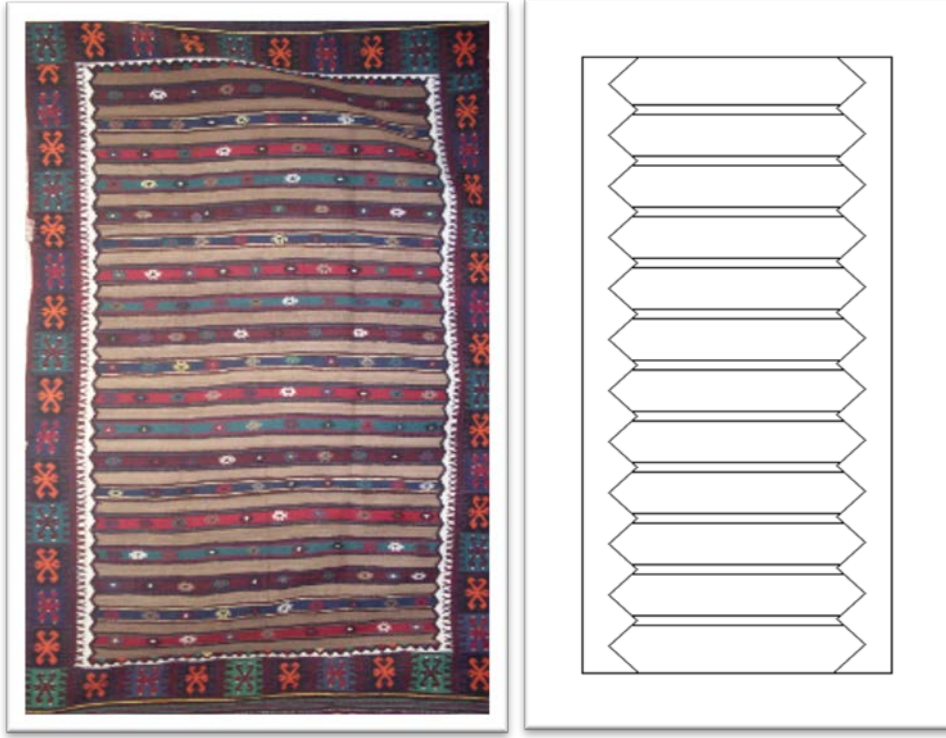
Şekil 7b. Yoz pıtrak (beş yanlış, küçük pıtrak) motifi

Şekil 7c. Deve boynu motifi

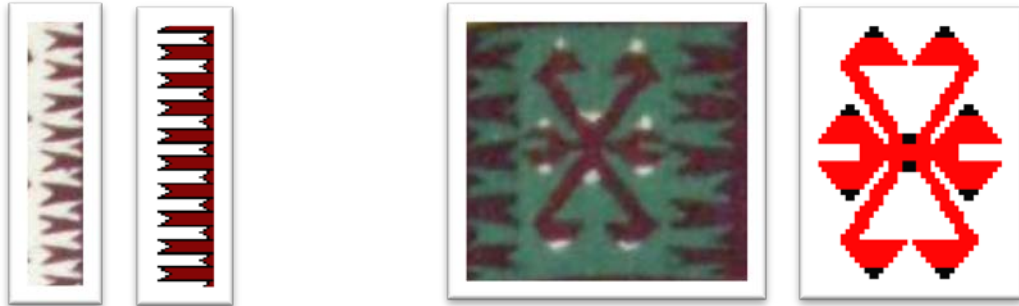

Şekil 7d. Parmak motifi

Şekil 8. Kenarı parmaklı-tabaklı alara (tek tırnaklı) (Hatice Erten, Fethiye/Kemer, 2010) ve yüzey şeması

Şekil 8' de kenarı parmaklı ve tabaklı bir alara kilim görülmektedir. 1.71 x2.69 cm boyutlarında olan bu kilimin atkı iplikleri yün, çözgü iplikleri pamuk, deseni oluşturan üçüncü iplikleri ise yine yündür. Orta zeminde düz kilim tekniği ile dokunan deve tüyü renkli çubukların yanısıra kırmızı (al), bordo (kırmızı), açık mavi ve çömlek mavi renkli çubuklar görülmektedir. Renkli çubukların üzerinde sarı, mavi, beyaz , siyah, bej ve kırmızı (al) renkler kullanılarak cicim tekniği ile dokunmuş *göbekli pıtrak* motifleri yer almaktadır. Orta zeminin etrafında yine tek taraflı *parmak* (Şekil 8a) motifleri yer almakta ve bu bölüm *tabak* (Şekil 8b) motifleri ile çevrelenmektedir.

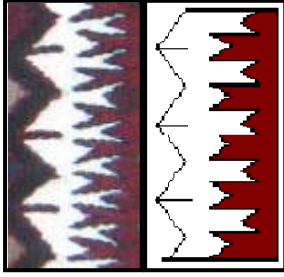
Şekil 8a. Parmak motifi

Şekil 8b. Tabak motifi

Şekil 9. Kenarı parmaklı-tabaklı alara (tek tırnaklı) (Ümmügülsüm Çelik, Fethiye/Eldirek, 2010) ve yüzey şeması

Şekil 9’ da kenarı parmaklı ve tabaklı bir alara namazlağı görülmektedir. 0.66 x1.06 cm boyutlarında olan bu kilimin atkı iplikleri yün, çözgü iplikleri pamuk, deseni oluşturan üçüncü iplikleri ise yine yündür. Orta zeminde düz kilim tekniği ile dokunan deve yünü renkli çubukların yanısıra kırmızı (al), bordo (kırmızı), turuncu (kinalı sarı) ve mavi renkli çubuklar görülmektedir. Renkli çubukların üzerinde yer alan motiflerde de sarı, mavi, beyaz , siyah, ve kırmızı (al) renkler kullanılmıştır. Bu motifler kurbağa (kurbağacık), deve tabanı (koca yanış, sındı, koç boynuzu), göbekli pıtrak (bakırcı), yoz pıtrak (beş yanış, küçük pıtrak) motifleridir. Orta zeminin etrafında yine tek taraflı *parmak* (Şekil 9a) motifleri yer almakta ve bu bölüm *tabak* (Şekil 9b) motifleri ile çevrelenmektedir. Kilimin alt ve üst kısmında yer alan kırmızı renkli çubuklar üzerinde ise altta göbekli pıtrak, üstte deve tabanı (koç boynuzu) görülmektedir.

Şekil 9a. Parmak motifi

Şekil 9b. Tabak motifi

Fardalı alara kilimlerde zeminde deve yünü renkli çubuklar arasında farda motifleri yer almakta, farda motiflerinin yarım dokunması nedeniyle de bu tip kilimler genelde *yarım fardalı alara* olarak adlandırılmaktadır. Yarım fardalı alara kilimler düz kilim tekniği ile dokunmaktadır. Kilim zemininde ayrıca cicim ya da zili tekniği ile oluşturulmuş motifler yer almamaktadır.

Şekil 10. Yarım fardalı alara (Ümmügülsüm Çelik, Fethiye/Eldirek, 2010) ve yüzey şeması

Şekil 10'da yarım fardalı alara kilime bir örnek görülmektedir. Düz kilim tekniği ile dokunan ve 1.00x2.15 cm boyutlarında olan bu kilimin atkı iplikleri yün, çözgü iplikleri pamuktur. Zeminde deve yünü renkli çubukların arasında kırmızı (al), bordo (kırmızı), turuncu (kınalı sarı), çömlek mavi, siyah ve beyaz renkleri kullanılarak dokunmuş *yarım farda* (Şekil 10a) motifleri yer almaktadır.

Şekil 10a. Yarım farda motifi

Şekil 11. Yarım fardalı alara (Rifat Met, Fethiye/Esenköy(Yayla), 2010)

Şekil 11'de yaklaşık 50 yıllık bir yarım fardalı alara kilim görülmektedir. Düz kilim tekniği ile dokunan ve 1.62x2.48 cm boyutlarında olan bu kilimin de atkı iplikleri yün, çözgü iplikleri pamuktur. Zeminde deve yünü renkli çubukların arasında kırmızı (al), bordo (kırmızı), turuncu (kınalı sarı), çömlek mavi, siyah ve beyaz renkleri kullanılarak dokunmuş farklı yarım farda motifleri yer almaktadır. Bu kilimde yer alan yarım farda motifi *yarım köşek tabanı (gelin öldüren)* (Şekil 11a) olarak adlandırılmaktadır.

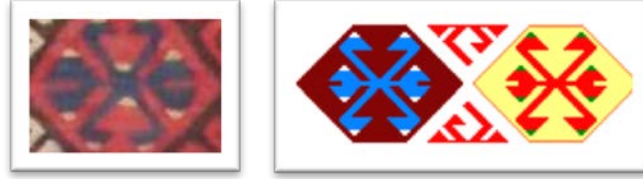
Şekil 11a. Yarım köşek tabanı (gelin öldüren) motifi

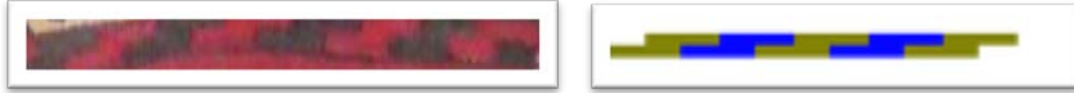
Şekil 12. Yarım fardalı-kenarı tabaklı alara (Arzu UÇAR, Fethiye/Boğalar, 2010) ve yüzey şeması

Şekil 12'de de yaklaşık 40 yıllık bir yarım fardalı-kenarı tabaklı alara kilim görülmektedir. Düz kilim tekniği ile dokunan ve 1.21x1.71 cm boyutlarında olan bu kilimin

atki ve çözgü iplikleri yündür. Orta zeminde deve yünü renkli çubukların arasında kırmızı (al), bordo (kırmızı), turuncu (kınalı sarı), çömlek mavi, siyah ve beyaz renkler kullanılarak dokunmuş “yarım köşek tabanı (gelin öldüren)” olarak adlandırılan farda motifleri yer almaktadır. Orta zemini *tabak (topak)* (Şekil 12a) motifleri çevrelemektedir. Kilimin alt ve üst dar kenarlarında ise bir sıra *sülüklü su* (Şekil 12b) motifi sıralanmaktadır.

Şekil 12a. Tabak (topak) motifi

Şekil 12b. Sülüklü su motifi

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Muğla ilinin önemli dokumacılık merkezlerinden birisi olan Fethiye, zengin düz dokuma kültürü içerisinde kendine özgü renk, motif ve desen özelliği ile ayrı bir yer edinmiştir. Yörede kilim, cicim ve zili tekniği ile yaygı, seccade, namazlağı, heybe, torba, çuval, çul gibi farklı kullanım amaçları için dokumalar üretilmekte ve her biri zengin Anadolu dokuma geleneğinin bir parçası olan motif ve desenleri bünyesinde barındırmaktadır. Alara kilimler de Eldirek (kırmızı kilim) kilimi, Seydiler kilimi, Aynalı kilim, Sarı namazlağı (deli zili), Yantırlı kilim, Karaçul ve Alaçul gibi yörenin bu geleneksel dokumaları arasında yerini almaktadır.

Alara kilimlerin dokunmasında geçmişte yaygın olarak yün ve deve yününün kullanıldığı bu nedenle de bu kilimlere “deve yünü kilim” adının verildiği yörede görüşülen dokumacılar tarafından ifade edilmektedir. Deve yetiştiriciliğinin azalması ile deve yünü kullanımı da giderek azalmış yerini yüne bırakmıştır. Yünler ceviz kabuğu, yaprakları, serkele ve palamut kozalağı gibi bazı bitkilerle deve yünü rengine boyanarak kullanılmaktadır.

Bununla birlikte günümüzde çözümlü ipliği olarak pamuk ipliklerin kullanılması da hammadde yönünden Alara dokumacılığının yaşadığı bir başka değişikliktir.

Goraf da denilen deve yünü renkli ve bunların arasında yer alan kırmızı (al), bordo (kırmızı), turuncu (kınalı sarı), yeşil, mavi ve siyah gibi değişik renklerde çubukların sıralanması ile zeminin oluşturulduğu bu kilimlerde, ayrıca deve yünü renkli olanlar hariç diğer renkli çubukların üzerinde cicim tekniği ile dokunmuş motifler yer almaktadır. Bazı eski örneklerde motiflerin dokunmasında cicim tekniğinin yanısıra zili tekniği de görülmektedir. *Yoz pıtrak, göbekli pıtrak, kurbağacık, devetabanı, sığır sidiği* gibi motifler alara kilimlerde sıklıkla görülen motiflerdir. Seyrek cicim teknikli motiflerin yer aldığı kilimler *yanışlı alara* olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca yörenin düz kilim tekniği ile dokunmuş diğer kilimlerinde yer alan motifler ve desen düzeni bazı alara kilimlerde de yer almakta, bu tip kilimler de *kenarı tabaklı alara, kenarı parmaklı (tırnaklı) alara ve fardalı alara (Yarım fardalı alara)* gibi isimler almaktadırlar.

Yörede bu kültür ve sanat değeri yüksek dokumaları kadınlar üretmektedirler. Dokumacılık kadınların sosyal ve ekonomik yaşamında önemli yer tutmaktadır. Öncelikle kendi ihtiyaçları için dokuyan kadınlar uygun satış koşulları sağlandığında bu uğraşlarından ekonomik fayda da sağlamak istemektedirler. Böylelikle tarım dışında farklı bir geçim kaynağı bulunmayan bu yörede kadınlar ailelerinin gelir düzeyine katkıda bulunacaklar ve bununla sağlayacakları manevi tatmin de kendilerine güven kazanmalarına yardımcı olacaktır. Ayrıca Anadolu'nun birçok dokuma merkezinde olduğu gibi Fethiye ve köylerinde de bu uğraşı kültürel mirasın yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli rol oynayacaktır. Ancak bunların gerçekleşmesi için bir dizi önlem almak ve hammadde, üretim ve pazarlama sıralamasıyla geliştirme projeler yaparak hayata geçirmek gerekmektedir.

KAYNAKÇA

ANONİM, (1999). **Fethiye ve Yöresi El Sanatları**, Fethiye Halk Eğitim Müdürlüğü Raporu, Fethiye.

ÇELİK, Ü., (2004). **Fethiye'de Eldirekli Göçebe Yörükler ve Eldirek Kilimleri**, Ak Yayınları. İzmir.

ETİKAN, S., (2002). **Muğla İlinde El Dokuması Halıcılık Ve Üretilen Halıların Bazı Teknolojik Özellikleri Üzerinde Bir Araştırma**, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ev Ekonomisi Anabilim Dalı Doktora Tezi (Basılmamış), Ankara.

DENİZ, B., (2000). **Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yayımlar**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları: 215. Ankara.

ETİKAN, S., (2005). "Seydiler Kilimlerinin Motifleri ve Anlattıkları" *Motif*, **Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı Dergisi**, Sayı: 43.

MERÇİL, E., (1985). **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 3316. Edebiyat Fakültesi Yayınları no: 3211. İstanbul.

SANİBELLİ, E., (1994), "Günümüz Türk Halılarının Yozlaşma Nedenleri", **Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

UYKUCU, E., (1983). **İlçeleriyle Birlikte Muğla Tarihi**, Gümüş Basımevi. İstanbul.

KAYNAK KİŞİLER

Ümmügülsüm ÇELİK, 52, Eldirek köyü, 2010.

Halime KENDİRLİ, 65, Seki, 2010.

Arife LEYLEK, 60, Kadıköy, 2010.

Hatice ERTEN,45, Kemer, 2010.

Rıfat MET, 80, Esenköy (Yayla), 2010.

Arzu UÇAR, 60, Boğalar köyü, 2010.